

Sosiaali- ja terveysministeriön

TULEVAISUUSKATSAUS 2010

Terve ja hyvinvoiva Suomi 2020

ISSN-L 1236-2115

ISSN 1236-2115 (verkkojulkaisu)

ISBN 978-952-00-3039-1 (PDF)

URN:**ISBN**:978-952-00-3039-1

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3039-1>

Helsinki 2010

Sisältö

1 SOSIAALITURVAN TOIMINTAYMPÄRISTÖ	5
2 UUDISTAMISEN TAVOITTEET	6
3 UUDISTAMISEN PÄÄLINJAUKSET	7
Lujitetaan hyvinvoinnin perustaa	7
Terveiden ja hyvinvoinnin edistäminen keskeiseksi osaksi päätöksentekoa	
Työ ja kansalaisten aktiivinen toiminta luovat kestäväää sosiaaliturvaa	
Huolehditaan sosiaaliturvan kannustavuudesta ja rahoituksen riittävydestä	
Varmistetaan tasa-arvon toteutuminen	
Turvataan kaikille mahdollisuus hyvinvointiin.....	11
Palvelujen saatavuus ja laatu turvataan	
Sosiaalista yhteenkuuluvuutta lujitetaan	
Kohtuullinen toimeentulo varmistetaan	
Köyhyyttä ja syrjäytymistä vähennetään	
Vahvistetaan sosiaalisesti kestäväää ja terveellistä elinympäristöä.....	16
Elinympäristö tuottamaan terveyttä ja sosiaalista hyvinvointia	
Tartuntatautien torjunta pidetään korkeatasoisena	
Toimiva ja tehokas vakuutustoiminta	
4 LINJAUSTEN TOIMEENPANO	18
Kansalaisten hyvinvointi turvataan hallinnonalan yhteistyöllä	
EU- ja kansainvälisellä tasolla vaikutetaan aktiivisesti	
Päätöksenteon perustana tieto	
LIITE.....	20
Sosiaalimenojen ja elatussuhteen kehitysarvio	

Saatesanat

Sosiaali- ja terveysministeriö uusii parhaillaan strategiaansa. Nykyinen voimassaoleva ”Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategiat 2015” julkaistiin vuonna 2006. Uusi vuoteen 2020 ulottuva strategia valmistuu syksyn 2010 aikana. Tässä tulevaisuuskatsauksessa hyödynnetään meneillään olevan strategiatyön aineistoa ja alustavia linjauksia. Katsaus on valmisteltu virkamiestyönä.

Tämän syksyn aikana valmistuu myös sosiaali- ja terveyspolitiikan osa-alueita koskevia linjausraportteja. Myös hallinnonalan virastot ja laitokset uudistavat strategioitaan. Tulevan päätöksenteon kannalta ministeriön uusi strategia ja sitä täydentävät virastojen ja laitosten strategiat sekä eri osa-alueita koskevat linjaukset ovat keskeisiä välineitä.

Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa sosiaali- ja terveyspolitiikan sekä tasa-arvopolitiikan johtamisesta, valmistelusta ja toimeenpanosta. Sosiaali- ja terveyspolitiikassa on kyse sekä lyhyen että pitkän aikavälin sitoumuksista. Sosiaali- ja terveyspalvelujen on toimittava joka päivä, myös kriisitilanteissa. Toisaalta esimerkiksi eläkelupaukset ulottuvat vuosikymmenten päähän, minkä takia ministeriön sosiaalimenolaskelmien aikajänne on tällä hetkellä vuoteen 2050.

Sosiaali- ja terveysministeriön mielestä taloudellisen kestävyden rinnalle on nostettava samalla painoarvolla sosiaalinen kestävyys. Sosiaalisesti ja taloudellisesti tasapainoinen kehitys lisää koko väestön hyvinvointia ja osallisuutta tilanteessa, jossa kansalliseen päätöksentekoon vaikuttaa yhä selkeämmin globalisaatio.

Olemme nostaneet tässä raportissa esille ministeriön vastuualueen kannalta keskeisiä haasteita ja alustavia linjauksia. Korostamme erityisesti sitä, että ihmisten hyvinvoinnin turvaaminen edellyttää eri ministeriöiden ja hallinnonalojen tiivistä yhteistyötä.

Helsingissä syyskuussa 2010

Kari Välimäki
Kansliapäällikkö

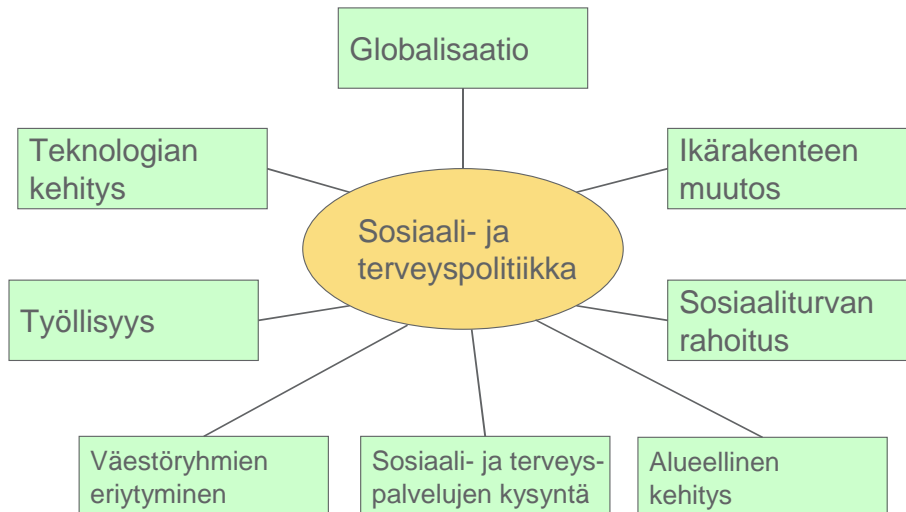
1 Sosiaaliturvan toimintaympäristö

Sosiaali- ja terveysministeriön tulevaisuuskatsaus nojautuu valtioneuvoston ennakointiverkoston valmistelemaan katsaukseen *Yhdessä ja erikseen – Maailma ja Suomi 2010-luvulla*, joka kuvaa yhteisen toimintaympäristömme kansainvälisiä ja kansallisia muutoksia vuoteen 2020.

Globalisoitunut maailmantalous ja verkostoituminen tekevät toimintaympäristöstä monimutkaisemman ja heikentävät muutosten ennustettavuutta. Ihmisten liikkuvuus rajojen yli kasvaa. Maiden sisällä monikulttuurisuus lisääntyy. Euroopan integraatio syvenee ja laajenee. Ympäristön tila heikkenee maailmalaajuisesti. Ilmastonmuutos uhkaa aiheuttaa merkittävää vahinkoa ihmisille ja ympäristölle. Ympäristöonnettomuuksien riskit kasvavat ja energian kulutus ylittää tarjonnan.

Väestö ikääntyy Suomessa lähivuosina nopeammin kuin useimmissa muissa maissa. Sen vaikutukset ulottuvat yhteiskunnan kaikille sektoreille. Eliniän piteneminen on suuri saavutus, mutta haastaa taloudellisen ja sosiaalisen kestävyys. Tuotannon kasvu uhkaa hidastua ja niukentaa hyvinvoinnin rahoitusmahdollisuuksia. Siitä huolimatta julkisen sektorin on kyettävä tarjoamaan palvelut, eläkkeet ja muun sosiaaliturvan kaikille kansalaisille koko maassa.

Kuvio 1. Sosiaali- ja terveyspolitiikan lähivuosikymmenien muutostekijöitä



2 Uudistamisen tavoitteet

Suomi vuonna 2020

Suomi on vuonna 2020 sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävä, eheä yhteiskunta. Tavoitteena on henkinen ja aineellinen hyvinvointi, ihmisten yhdenvertaisuus sekä taloudellinen, sosiaalinen ja ekologinen kestävyys. Yhdessä ne edistävät yhteiskunnan tasapainoista kehitystä. Sosiaalinen kestävyys edellyttää perusturvaa ja etuuksia, joiden avulla ihmiset selviävät myös riskitilanteissa. Hyvinvointiyhteiskunnassa kaikilla on oikeus parhaaseen mahdolliseen terveyteen, sosiaaliseen hyvinvointiin ja osallisuuteen.

Hyvinvointiyhteiskunta toimii silloin, kun sekä sosiaaliset että taloudelliset tavoitteet toteutuvat. Talouskehitys luo hyvinvointiyhteiskunnan toimintaedellytykset ja sosiaaliturva tukee yhteiskunnan ja talouden tasapainoista kehitystä. Taloudelliset tavoitteet eivät saa peittää alleen sosiaalipoliittisia tavoitteita eivätkä toteutua elinympäristön kustannuksella.

Sosiaali- ja terveyspolitiikan merkittävät muutostekijät 2010-luvulla

- Eliniän pidentyminen ja terveiden elinvuosien lisääntyminen on mahdollisuus.
- Väestön ikääntymisen myötä sosiaalimenot kasvavat, mutta hyvinvoinnin rahoitusmahdollisuudet tiukkenevat.
- Kunta- ja palvelurakenne on murroksessa.
- Teknologian ja tietovarantojen hyödyntäminen laajentaa sosiaali- ja terveydenhuollon toimintamahdollisuuksia.
- Väestöryhmittäinen ja alueellinen eriytyminen uhkaa kasvaa.
- Ihmisten liikkuvuus yli rajojen haastaa hyvinvoinnin rakenteet ja käytännöt.
- Sosiaali- ja terveyspolitiikka muovautuu yhä enemmän kansainvälisessä toimintaympäristössä.
- Ympäristökysymykset heijastuvat myös sosiaali- ja terveyspolitiikkaan.

Vastauksena kolme strategista linjausta

- ❖ Lujitetaan hyvinvoinnin perustaa
- ❖ Turvataan kaikille mahdollisuus hyvinvointiin
- ❖ Vahvistetaan sosiaalisesti kestävää ja terveellistä elinympäristöä

Linjaukset toteutetaan laajalla yhteistyöllä

Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa suomalaisen sosiaali- ja terveyspolitiikan sekä perhe- ja tasa-arvopolitiikan johtamisesta, valmistelusta ja toimeenpanosta. STM haastaa myös yhteiskunnan muut sektorit rakentamaan turvallista ja terveellistä yhteiskuntaa. Strategiset linjaukset toteutetaan hallinnonalan sekä keskeisten kansallisten, EU- ja kansainvälisten toimijoiden yhteistyöllä.

3 Uudistamisen päälinjaukset

Lujitetaan hyvinvoinnin perustaa

Hyvinvointi ja vauraus luodaan työllä ja kaikkien osallisuudella yhteiskunnan toimintaan. Sosiaalipolitiikka tukee ihmisten työllistymis-, koulutus- ja kuntoutumismahdollisuuksia. Yhteiskunnallisen ja taloudellisen hyvinvoinnin rakentaminen edellyttää tasa-arvon toteutumista sekä huolenpitoa myös ihmisistä, jotka tarvitsevat muiden tukea.

Pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan rahoituksen ehtona on korkea työllisyysaste. Väestön ikääntymisen myötä julkisen talouden menot lisääntyvät. Samaan aikaan työikäisten väheneminen heikentää kansantalouden kasvumahdollisuuksia ja hidastaa veropohjan kasvua.

Terveiden ja toimintakykyisten elinvuosien lisääminen on keskeinen yhteiskuntapoliittinen tavoite. Terveys ja sosiaalinen hyvinvointi ovat taloudellisen kasvun osatekijöitä. Terve ja toimintakykyinen väestö luo perustan tuottavuuden kohoamiselle ja työllisyysasteen nousulle, mikä vahvistaa hyvinvoinnin rahoituspohjaa. Hoito- ja hoivapalvelujen tarpeen väheneminen hillitsee palvelumenojen kasvua.

Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen keskeiseksi osaksi päätöksentekoa

Jokainen voi itse vaikuttaa terveyteensä ja hyvinvointiinsa omilla elintavoillaan ja valinnoillaan. Yhteiskunta tukee ihmisten omatoimista terveyden ja toimintakyvyn ylläpitämistä huolehtimalla terveyttä edistävästä ympäristöstä. Myös vero- ja tukipolitiikalla voidaan edistää terveyttä edistäviä valintoja. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen onnistuu, kun se perustuu toimivaan ja joustavaan yhteistyöhön viranomaisten, järjestöjen ja yritysten kesken. Kaikella politiikalla on myös terveysvaikutuksia.

Alkoholin ja huumeiden käyttö, ylipaino, dementoivat sairaudet, valtimotaudit, tapaturmat ja väkivalta aiheuttavat merkittäviä terveyden menetyksiä ja muita haittoja. Alkoholijuomien kokonaiskulutuksen ja haittojen tasoa tulee vähentää koko väestöön suunnatuilla toimilla. Tehokkainta on nostaa alkoholijuomien reaalihintatasoa ja rajoittaa alkoholijuomien markkinointia ja saatavuutta. Huumausaineiden vastainen taistelu onnistuu vain, jos niiden täyskielto pidetään voimassa. Lainsäädännöllä on mahdollista vähentää tupakointia edelleen.

Verkkomaailman ja sosiaalisen median käyttö on vakiintunut ja tuonut sekä mahdollisuuksia että lisähaasteita ihmisten terveydelle ja hyvinvoinnille. Rahapelaamisesta aiheutuvia ongelmia on ehkäistävä ja hoitoa tehostettava.

Kuntien ylin johto on osaltaan vastuussa niistä strategisista päätöksistä, joita terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseksi tehdään. Kaavoitus, rakentaminen, koulutus, kulttuuri- ja liikunta-toimi sekä nuorisotyö ovat keskeisiä terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistäjiä. Fyysisen terveyden, mielenterveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistäminen on osa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmää jokaisessa elämänvaiheessa. Myös yrityksillä ja työnantajilla on suuri rooli hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyössä.

Terveellisen elinympäristön, ravinnon ja liikunnan ohella osallisuus ja sosiaalinen aktiivisuus edistävät terveyttä ja hyvinvointia. Terveydenhuollossa voimavaroja on ohjattava sairaanhoidosta terveyttä edistäviin toimenpiteisiin. On tuotettava tietoa terveysongelmien kehityksestä, tautien suoja- ja riskitekijöistä samoin kuin tautialttiutta säätelevistä ja terveysvalintoihin vaikuttavista tekijöistä. Sama periaate painopisteen siirrosta koskee myös sosiaalihuoltoa.

Terveyttä ja hyvinvointia koskevien toimenpiteiden vaikuttavuusarviointia parannetaan. Kustannusvaikuttavuudeltaan lupaavimpien toimien käyttöä on syytä edistää, samoin hoidon vaikuttavuuden arviointiin liittyvää tutkimusta. Arvioinnissa käytetään mahdollisimman yhtenäisiä, samoihin kriteereihin ja näyttöön perustuvia menettelytapoja. Kansallisten seurantajärjestelmien tulee pohjautua luotettavaan ja kattavaan tietoon.

Tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminta on perusta sosiaaliturvan ja palvelujen kehittämislle sekä terveyden edistämislle. Esimerkiksi lääkealalla innovaatiot mahdollistavat uusien liikeyritysten ja työpaikkojen synnyn. Tutkimustiedon vaikuttavuuden lisääminen ja innovaatiotoiminta edellyttävät eri hallinnonalojen ja elinkeinoelämän yhteistyötä.

Terveyden edistäminen ja sosiaalisten ongelmien ehkäisy on investointi, sillä se on aina edullisempaa kuin niiden hoito. Samalla varmistetaan palvelujärjestelmän kyky auttaa varhain ja tehokkaasti silloin, kun omat voimavarat eivät riitä.

Työ ja kansalaisten aktiivinen toiminta luovat kestävästä sosiaaliturvasta

Eliniän piteneminen ja työikäisen väestön väheneminen edellyttävät työllisyysasteen nousua. Kaikilla työikäisillä ja osittainkin työkykyisillä on oltava mahdollisuus osallistua omien voimiensa mukaan työelämään. Avainkysymyksiä ovat työuran pidentyminen alku- ja loppupäästä sekä työkyvyttömyyden, sairauspoissaolojen ja työttömyyden vähentäminen. Elinikäistä työaikaa pidennetään kolmella vuodella vuoteen 2020 mennessä. Työhyvinvoinnilla on tässä ratkaiseva rooli.

Laaja työttömyys on ristiriidassa hyvinvointiyhteiskunnan tavoitteiden kanssa. Työttömyyden muuttuminen pysyväksi ja pitkäaikaiseksi saattaa johtaa syrjäytymiseen ja murentaa hyvinvointiyhteiskunnan perusteita. Tavoitteena on alentaa rakenteellista työttömyyttä ja rakentaa aktiivisia polkuja työttömyydestä työelämään.

Hyvät työolot lisäävät työelämän vetovoimaa. Ne edistävät myös työntekijöiden terveyttä ja turvallisuutta ja lisäävät työn tuottavuutta. Työoloja on kehitettävä johdon ja henkilöstön yhteistyönä, mutta vastuu on työpaikoilla. Työnantajien tulee huolehtia työntekijöiden yhdenvertaisesta kohtelusta sekä edistää työntekijöiden ja johdon välisiä hyviä suhteita. Johtaminen nostetaan työhyvinvointipolitiikan keskeiseksi osa-alueeksi. Työntekijöillä itsellään on suuri vastuu oman työkykynsä ja ammatillisen osaamisensa ylläpitämisestä.

Vahvistetaan PK-yritysten mahdollisuuksia työsuojeluun ja työterveyshuoltoon. Yrittäjyyttä voidaan edistää tukemalla itsenäisten yrittäjien työhyvinvointia ja kehittämällä heidän sosiaaliturvaansa.

Tuki- ja liikuntaelinsairaudet sekä henkiset ongelmat ovat tärkeimmät syyt ennen aikaiseen eläkkeelle siirtymiseen. Työhön liittyvät ongelmat ovat naisilla ja miehillä osittain erilaisia. Naisilla masennus on yleisempi syy, miehillä puolestaan työtapaturmat.

Työterveyshuolto tukee merkittävästi työntekijöiden työkyvyn ylläpitämistä ja terveyden edistämistä. Työuria tuetaan sosiaalivakuutuksen, työeläkelaitosten, työ- ja elinkeinohallinnon sekä sosiaali- ja terveydenhuollon keinoin. Terveyttä ja työkykyä edistävän toiminnan, työolojen kehittämisen ja tehostuneen työterveydenhuollon avulla vähennetään pysyvän työkyvyttömyyseläkkeen riskiä.

Työterveyshuollon roolia työnantajan tukena työolojen kehittämiseksi sekä riskien arvioimiseksi on vahvistettava. Samoin sen ehkäisevää roolia on vahvistettava siten, että työterveyshuollon toimintaa suunnataan työkyvyn edistämiseen, seurantaan ja tukemiseen työn terveysvaarojen tunnistamisen ja arvioinnin rinnalla. Riittävän varhainen hoito, tarpeenmukainen ja oikea-aikainen kuntoutus edellyttävät toimivaa työterveyshuollon ja muun terveydenhuollon sekä kuntoutuksen ja työpaikan saumatonta yhteistyötä.

Työyhteisöön kuulumisen vahvistaa sosiaalista yhteenkuuluvuutta. Niille, joiden työ- ja toimintakyky on tilapäisesti tai pysyvästi alentunut, luodaan monipuolisia työelämään osallistumisen mahdollisuuksia. Työnantajien valmiuksia ja kannustimia palkata osittain työkykyisiä tuetaan. Ketjua osatyökykyisten kuntoutuksesta koulutuksen kautta työhön vahvistetaan.

Työuran kaikissa vaiheissa on etsittävä ratkaisuja jatkaa työelämässä toimintakyvyn mukaan. Ennaltaehkäisevillä toimilla on keskeinen rooli työkyvyttömyyden torjunnassa. Opetushallinnon, työvoimahallinnon ja sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyöllä tulee parantaa nuorten ja heikosti työmarkkinoille kiinnittyneiden ihmisten yhteiskuntavalmiuksia, koulutusta ja nopeaa siirtymistä työelämään. On tärkeää, että eri hallinnonalojen ja viranomaisten vastuujako on selvä.

Työelämässä on otettava aiempaa enemmän huomioon uudet työn tekemisen muodot ja joustovaatimukset. Työuran katkojen jälkeen nopea ja joustava siirtyminen takaisin työelämään tulisi olla osa työpaikkojen normaalia käytäntöä.

Perheen ja työn sujuva yhdistäminen edistää perheen perustamista, naisten ja miesten työllisyyttä, lapsiperheiden arjen hallintaa ja hyvinvointia sekä työssä jaksamista. Työnteon joustot ja joustojen uudet muodot on saatava tukemaan työn ja perhe-elämän tasapainoista yhdistämistä. Perhevapailta, laadukkailla varhaiskasvatuspalveluilla ja työajan joustoilla edistetään sekä perhe-elämän että työelämän hyvinvointia. Lapsiperheiden palveluita kehitetään lasten tarpeista lähtien painottaen laadukkaiden peruspalveluiden toimivuutta. Samalla on otettava huomioon, että esimerkiksi ikääntyneet, sairaat ja vammaiset perheenjäsenet tarvitsevat läheistensä apua.

Tavoitteena on perhevapaiden tasaisempi jakautuminen isien ja äitien kesken. Pitkäjänteistä työtä isän roolin vahvistamiseksi jatketaan. Perheiden monimuotoisuus lisääntyy. Huolehditaan, että jokainen vanhempi voi ottaa vastuun omasta vanhemmuudestaan ja sen mukanaan tuomista oikeuksista ja velvollisuuksista, olipa perheyhteisö mikä tahansa.

Suomalaista työelämää ja koko yhteiskuntaa tulee kehittää niin, että asenteet maahanmuuttajia ja muita vähemmistöjä kohtaan muuttuvat myönteisemmiksi ja että heidän tosiasialliset mahdollisuutensa päästä työelämään paranevat. Erityistä huomiota tulee kiinnittää maahanmuuttajanaisten kotouttamiseen, opiskelumahdollisuuksiin sekä sosiaali- ja terveyspalveluihin.

Huolehditaan sosiaaliturvan kannustavuudesta ja rahoituksen riittävydestä

Sosiaaliturva tukee kansantalouden kehitystä vakauttamalla yhteiskuntaa, auttamalla ihmisiä sopeutumaan toimintaympäristön muutoksiin, vahvistamalla sosiaalista yhteenkuuluvuutta ja sitä kautta myös yhteiskunnan tuottavuutta. Kansalaisten elämänhallintaa autetaan varmistamalla riit-

tävä, oikeudenmukainen ja kattava vakuutusturva kaikissa elämäntilanteissa. Haasteena on turvata sosiaaliturvan rahoituspohja, kun työvoiman kansainvälinen liikkuvuus lisääntyy.

Kannustava sosiaaliturva muodostaa yhdessä palveluiden kanssa kokonaisuuden, joka tukee osallistumista sekä toiminta- ja työkyvyn ylläpitämistä. Kannustavuus tarkoittaa käytännössä sosiaaliturvan korotettua tasoa aktiivisilta jaksoilta sekä laadukasta ja hyvin suunniteltua kuntoutusta ja sosiaali- ja terveystalvueluita myös työelämään pyrkiville.

Sosiaalivakuutuksen rahoituksen tasapaino taataan huolehtimalla vakuutusmaksupohjan riittävydestä ja kattavuudesta. Keskeistä on vähentää työttömyyttä ja työkyvyttömyyttä ja sitä kautta lisätä työllisten määrää. Huolehditaan siitä, että sosiaalivakuutusten kattavuus säilyy riittävänä ja että lakisääteiset vakuutusmaksut maksetaan. Vapaaehtoiset vakuutukset täydentävät lakisääteisen sosiaalivakuutuksen antamaa turvaa. Meno- ja maksupaineita hillitään ja pidetään sosiaalivakuutusmaksujen nousu mahdollisimman tasaisena.

Verotuksen, maksujen ja sosiaaliturvan on toimittava niin, että työnteko on kannattavaa. Työnteon on aina oltava sosiaaliturvaan nähden ensisijainen. Sosiaalivakuutuksen on kokonaisuutena kannustettava työhön paluuseen ja pidempään työuraan.

Eläkejärjestelmää uudistetaan vastaamaan elinajan pidentymisen, työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisen, muuttuvien työolojen ja rajat ylittävän muuttoliikkeen haasteisiin. Eläkejärjestelmää, kuntoutustoimia ja työttömyysjärjestelmää kehitetään kokonaisuutena. Eläkkeelle jäämistä myöhennetään asteittain niin, että elinajan pitenemisestä osa suuntautuu työuran pitenemiseen ja vain osa eläkeajan pitenemiseen.

Nuorten ja ikääntyneiden riski jäädä pysyvästi työttömäksi on keskimääräistä suurempi. Työllisyyden turvaamiseksi on luotava keinoja työttömien työkyvyn tukemiseen, jotta työhön paluu mahdollistuu.

Kannustetaan työnantajia sovittamaan yhteen työn vaatimuksia ja työntekijöiden – myös osatyökykyisten – edellytyksiä. Aikuiskoulutus ja sen aikainen toimeentuloturva kehitetään kannattavaksi ja kannustavaksi vaihtoehdoksi osaamisen uudistamiseen. Kehitetään osasairauspäiväraha-, osatyökyvyttömyys- ja osa-aikaeläkejärjestelmiä ja tehdään osa-aikainen työnteko kannustavaksi myös eläkkeelle siirtyneille.

Sairaudesta ja työttömyydestä johtuvaa poissaoloa työmarkkinoilta vähennetään aktiivoinnilla ja joustavilla ratkaisuilla. Otetaan käyttöön työllistäviä tai koulutusta edistäviä aktivointitoimenpiteitä. Vaikeasti työllistyville ja pitkäaikaistyöttömille kehitetään erityisratkaisuja, kuten avoimille työmarkkinoille työllistävää työpankkitoimintaa. Kehitetään sopivia suojatyön muotoja niille, joiden työkyky ei riitä avoimille työmarkkinoille.

Työnteolla ansaitaan vakuutusperiaatteen mukaisesti vähimmäisetuuksia parempi ansioturva ja kartutetaan eläketurvaa. Jotta työnteko olisi aina kannattavaa, verokiila ja nettokorvausasteet on pidettävä kohtuullisina. Kehitetään työtulon ja sosiaalietuuden yhteensovittamista, jotta osa-aikaisen työkyvyn mukainen työnteko on mahdollista. Varmistetaan, että sosiaaliturva- ja verotusjärjestelmien kannustimet ovat oikeansuuntaiset sekä vakuutetuille että työnantajille. Sosiaalivakuutuksessa luovutaan asteittain muiden perheenjäsenten tulojen ottamisesta huomioon etuutta määrättäessä.

Sosiaalivakuutusten rahoituksen on oltava sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävällä pohjalla. Meno- ja maksupaineita hillitään ja huolehditaan, että sosiaaliturva on kestävää myös eri sukupolvien kannalta. Rajat ylittävän muuttoliikkeen vuoksi sosiaalivakuutuksen säännöstöä kehitetään siten, että etuudet ja rahoitukseen osallistuminen ovat tasapainossa. Eläkevarat sijoitetaan tuottavasti ja turvaavasti.

Varmistetaan tasa-arvon toteutuminen

Sukupuolten tasa-arvo on olennainen osa hyvinvoinnin ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden lisäämistä. Tavoitteena on miesten ja naisten tasapuolinen osallistuminen yhteiskunnalliseen päätöksentekoon eri foorumeilla, samoin naisten osuuden kasvattaminen yksityisen ja julkisen sektorin johtopaikoilla. Koulutuksella on suuri merkitys tasa-arvoisen ajattelun ja asenteiden kehittämisessä.

Perinteiset käsitykset sukupuolirooleista kaventavat sekä naisten että miesten elämää. Stereotyyppien rikkominen vaikuttaa kaikkiin elämäntilanteisiin, niin perheroleihin kuin koulutuksen ja työmarkkinoiden sukupuolen mukaiseen eriytymiseen. Samanarvoisesta työstä tulee maksaa samaa palkkaa. Sukupuolten palkkaerojen pienentämiseksi tarvitaan vaikuttavia keinoja. Naisten keskimäärin matalammat palkat ja perhevapaiden epätasainen jakautuminen johtavat myöhemmin myös pienempiin eläkkeisiin.

Työllisyys- ja talouspoliittiset ratkaisut ovat avainasemassa sukupuolten tasa-arvon kannalta. Niiden vaikutukset naisiin ja miehiin tulisi arvioida ennalta. Tasa-arvopolitiikan haasteina ovat myös naisiin kohdistuva väkivalta, miesten ja vähemmistöryhmien kysymykset sekä köyhyyden sukupuolierot.

Sukupuolten tasa-arvon edistäminen on erottamaton osa politiikan vaikuttavuuden edistämistä. Sukupuolivaikutusten arviointi sisällytetään normaalksi osaksi eri politiikka-alueilla tehtävien uudistusten vaikutusarviointeja jo suunnittelun alkuvaiheessa. Sekä tasa-arvoa edistävät erityis-toimet että sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen tarvitsevat tuekseen tietoa, tutkimusta ja tasa-arvokysymyksiin liittyvää asiantuntemusta. Poikkihallinnollisen tasa-arvopolitiikan koordinoimiseksi tarvitaan edelleen hallituksen tasa-arvo-ohjelmaa, joka ohjaa eri ministeriöiden tasa-arvotyötä ja sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista.

Turvataan kaikille mahdollisuus hyvinvointiin

Perustuslain mukaan jokaisella on oikeus ihmisarvoisen elämän kannalta välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Perustuslaki korostaa yhdenvertaisuusperiaatteen huomioon ottamista. Julkisen vallan on turvattava riittävät sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut sekä vähimmäisturva kaikille maassa asuville. Perustuslaki turvaa myös työvoiman suojelun.

Kaikkien sosiaali- ja terveystalvelujen lähtökohtana on ihmisarvo, itsensä toteuttamisen mahdollistaminen ja ihmisen oman toimintakyvyn tukeminen hänen omassa arjessaan. Kansalaisten valinnanvapaus, tietoisuus omista oikeuksista ja liikkuvuus haastavat sosiaali- ja terveydenhuollon. Yhteiskunta luo mahdollisuudet ja rakenteet kansalaisten hyvälle valinnoille ja toiminnalle.

Toimintaympäristö, erityisesti EU-lainsäädäntö, saattaa johtaa kansallisen palvelujärjestelmän muutostarpeisiin. Palvelujärjestelmää koskevat perusratkaisut säilyvät kuitenkin Suomen kansallisessa päätösvallassa. Lähivuosina kuntakenttä ja sen vastuulla oleva sosiaali- ja terveydenhuol-

tojärjestelmä uudistuu. Tavoitteena on palvelujen järjestämis- ja rahoittamisvastuun keskittäminen riittävän suurille, paikallisdemokratian kautta ohjatuille toimijoille.

Palvelujen saatavuus ja laatu turvataan

Lähtökohtana ovat yleiset, kaikille soveltuvat sosiaali- ja terveyspalvelut. Vaikeissa olosuhteissa elävät ja vähemmistöryhmät tarvitsevat lisäksi kohdennettuja palveluja. Esteetön palvelujärjestelmä ja yhdenvertainen sekä asiakaskeskeinen kohtelu turvataan.

Palvelujen toteutuksessa on tunnistettava yksilön tarpeet ja kyettävä vastaamaan niihin. Käyttäjät otetaan mukaan palvelujen aktiivisiksi kehittäjiksi. Tavoitteena on tukea kansalaisten omaa vastuuta. Riittävä tieto on edellytys sille, että potilaat voivat arvioida eri hoitovaihtoehtoja ja osallistua oman hoitonsa toteuttamiseen. Potilaille tulee olla tarjolla riittävästi laadukasta, ajantasaista ja puolueetonta informaatiota lääkkeistä ja muista hoitovaihtoehdoista. Palvelujärjestelmää kehitetään laajoina ja yhteen sovitettuina kokonaisuuksina.

Tavoitteena on uudistaa palveluja siten, että jokaisella ihmisellä on mahdollisuus hyvään ja toimivaan arkeen. Se varmistetaan ensisijaisesti omassa koti- ja asuinympäristössä. Yhdessä perheiden ja omaisten kanssa voidaan suunnitella palveluja eri elämänvaiheisiin. Uusi informaatio- ja kommunikaatioteknologia helpottavat itsenäistä selviytymistä.

Sosiaali- ja terveyspalveluissa siirretään painopistettä entistä enemmän ennalta ehkäisevään toimintaan. Varmistetaan palvelujärjestelmän kyky auttaa varhain ja tehokkaasti silloin, kun omat voimavarat eivät riitä. Vahvistetaan eri ammattiryhmien ehkäisevän työn osaamista ja otetaan käyttöön yhtenäisiä toimintamalleja ja menetelmiä.

Lapsiperheiden palveluiden tulee muodostaa saumaton kokonaisuus, jolla lasten ja nuorten kasvua tasapainoisiksi aikuisiksi edistetään. Tehokkaalla palveluohjauksella huolehditaan, että lapset ja perheet saavat tarpeen mukaan oikein kohdennettua tukea.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen perustan muodostavat kuntien järjestämät verorahoitetut palvelut. Sosiaali- ja terveydenhuolto on kokonaisuus, jonka perustan muodostavat vahvat julkiset palvelut ja niitä saumattomasti tukevat erityispalvelut. Yksityiset ja kolmannen sektorin sosiaali- ja terveyspalvelut, samoin yksityisen ja julkisen sektorin yhteistyömuodot täydentävät julkisia palveluja.

Palvelujen saatavuus varmistetaan uudistamalla palvelujen järjestämistä, rahoitusta ja tuotantoa. Kunta- ja palvelurakennemuutos (Paras-hanke) on ohjannut lähinnä kuntarakenteen uudistamista, mutta palvelurakenteen kehitys ei ole edennyt riittävällä tavalla. Hankkeen keskeinen tavoite on sosiaali- ja terveyspalvelujen yhdenvertainen saatavuus ja laatu valtakunnan eri osissa. Sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmän kehittämiseksi tarvitaan selkeitä ja kestäviä pitkän aikavälin linjauksia siitä, miten kunnallinen sosiaali- ja terveydenhuolto organisoidaan Paras-hankkeen jälkeen. Kehittämisen painopisteenä on perustason vahvistaminen.

Lääkehuolto on kiinteä osa sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Lääkehuollon palvelut ovat osa potilaan hoitokokonaisuutta ja keskeisenä tavoitteena on mahdollistaa laadukas, kohtuuhintainen ja kustannusvaikuttava lääkehoito kaikille sitä tarvitseville. Hyvin toimiva sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmä hyötyy lääkehuollon palveluista ja päinvastoin. Lääkevalikoiman tulee olla väestön tarpeita vastaava, jotta potilailla on mahdollisuus tarkoituksenmukaiseen ja vaikuttavaan lääkehoitoon. Tulevaisuudessa suurena haasteena on maantieteellisesti tasa-arvoisten lääkehuollon

palveluiden toteutuminen. Tavoitteena on turvata kansalaisille kaikissa olosuhteissa hyvä lääkkeiden saatavuus ja ammatillisesti toimiva lääkkeiden jakelujärjestelmä.¹

Uuden sosiaali- ja terveydenhuoltolainsäädännön tavoitteiden toteutuminen sekä monimuotoistuvan palvelutuotannon ehjä kokonaisuus varmistetaan suunnitelmallisella ohjauksella ja valvonnalla. Tavoitteena on selkeämpi ja nykyistä toimivampi ohjausjärjestelmä, jossa normi-, voimavara- ja informaatio-ohjaus tukevat samoja tavoitteita.

Palvelujärjestelmää ohjataan verkostoyhteiskunnan edellyttämällä tavalla. Kannustinrakenteiden on ohjattava monitoimijaisia verkostoja yhtenäiseen, palvelujen käyttäjien tarpeista johdettuun sekä sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäväan kehitykseen. Lyhyen tähtäyksen hintakilpailun sijasta tuetaan kumppanuuksia hyvinvoinnin tehokkaaksi tuottamiseksi. Kilpailutusperiaatteen soveltamista on tarkasteltava myös sosiaali- ja terveystaloudellisista lähtökohdista. Kehittämistyössä hallinnonala ja sen asiantuntijalaitokset vahvistavat verkostoyhteistyötä kuntien ja palvelutuottajien kanssa.

Palvelujen saatavuuden ja laadun valvonnassa korostetaan palvelujen käyttäjien etua sekä asiakas-, potilas- että lääkitysturvallisuutta. Samalla selkiytetään valtion roolia palvelujärjestelmän ohjaajana ja valvojana. Kehitetään palvelujen laatukriteereitä, ennakoivaa valvontaa, tietojärjestelmiä sekä asiantuntijalaitosten ja valvontaelinten yhteistyötä. Laadunhallinta- ja laatukriteerit koskevat tasavertaisesti sekä julkisia että yksityisiä palvelujen tuottajia. Lainsäädännön uudistuksilla toteutetaan omavalvonta siitä säädettyjen laatukriteerien pohjalta. Tavoitteena on yhdenmukaistaa sosiaali- ja terveysalan valvonta saumattomaksi kokonaisuudeksi koko maassa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon rahoitusta selkiytetään. Sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän toimivuutta arvioidaan kokonaisuutena. Tavoitteena on rajallisten voimavarojen tehokkaampi käyttö. Nykyinen monikanavainen palvelujen rahoitus vääristää toimintatapoja ja luo turhia kustannuksia.

Asiakasmaksut pidetään kohtuullisina. Niiden merkitys rahoituslähteenä on rajallinen, mutta liian korkeat maksut voivat heikentää vähävaraisten ja samalla usein eniten apua tarvitsevien palvelujen saatavuutta.

Palvelujen ja niiden kehittämisen tueksi luodaan sähköinen alusta ja yhtenäinen tietorakenne. Sähköinen tietohallinto siihen liittyvine teknisine ratkaisuneen, säädöksineen ja tietosisältöineen on kokonaisuus, jonka ripeä ja kansallisesti yhtenäinen kehitys on taattava. Rakennetaan valtakunnallinen sosiaali- ja terveydenhuollon tietojärjestelmä, joka pohjaa alueellisesti muodostettuihin kokonaisuuksiin. Palvelujen tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta koskevaa tietopohjaa kehitetään kansallisella tasolla.

Motivoitunut, osaava ja riittävä henkilöstö on sosiaali- ja terveydenhuollon tärkein voimavara. Moniammatillinen yhteistyö luo pohjan saumattomalle, hallinto- ja organisaatorajat ylittävälle sekä asiakaskeskeiselle palvelukokonaisuudelle. Koulutusjärjestelmää kehitetään sosiaali- ja terveydenhuollon sekä opetustoimen yhteistyössä vastaamaan sosiaali- ja terveydenhuollon haasteisiin. Kansalliset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölinjaukset laaditaan niin että myös osaa- ja johtaminen vahvistuu. Henkilöstön riittävyyttä varmistetaan mm. kehittämällä eri ammattiryhmien yhteistyötä ja joustavaa työnjakoa, varmistamalla työhyvinvointia tukeva johtaminen, rekrytoimalla tehokkaasti alan ulkopuolelle siirtyneitä ammattilaisia ja hyödyntämällä maahan

¹ Lääkepoliittiset linjaukset sisältyvät Lääkepolitiikka 2020 -linjauksiin, joka valmistuu vuoden 2010 lopulla.

muuttaneen väestön ja sen aiemman koulutuksen potentiaalia. Sosiaali- ja terveydenhuollon tulisi houkutella entistä enemmän myös miehiä hakeutumaan toimialalle.

Sosiaalista yhteenkuuluvuutta lujitetaan

Kansalaisten hyvinvointi perustuu toisen kunnioittamiseen, oikeudenmukaiseen ja tasa-arvoiseen yhteiskuntaan. Hyvä yhteiskunta edistää ihmisten osallisuutta ja korostaa kaikkien panosta. Sosiaali- ja terveyspolitiikalla luodaan rakenteita, jotka tukevat eri-ikäisten, eri sukupuolta olevien sekä kieli- ja kulttuurivähemmistöjen osallisuutta ja ihmisarvoista elämää. Ihmisten hyvinvoinnista on huolehdittava silloinkin, kun henkilöillä ei itsellään ole kykyä aktiiviseen toimintaan omien elinehtojensa parantamiseksi ja terveydestään ja hyvinvoinnistaan huolehtimiseksi. Myös yhdyskuntasuunnittelun on tuettava sosiaalista kanssakäymistä ja yhteisöllisyyttä.

Terveiden lisäelinvuosien avaamiin mahdollisuuksiin on tartuttava ja politiikkaa uudistettava niin, että se tukee kaikkien ikäryhmien aktiivisuutta. Erityistä huomiota suunnataan ikääntyneiden mahdollisuuksiin käyttää voimavarojaan itsensä, yhteisönsä ja yhteiskunnan hyväksi.

Kolmas sektori on keskeinen toimija ongelmien ehkäisyssä ja uusien toimintamallien kehittämisessä. Kansalaisjärjestöt ovat tärkeä osallisuuden varmistaja. Niillä on tietoa ja asiantuntemusta, jota hyödynnetään järjestöjen ja julkisen hallinnon välisessä yhteistyössä. Tavoitteena on viranomaisten ja järjestöjen yhteinen toiminta erityisesti terveys- ja hyvinvointierojen vähentämisessä ja syrjäytymisen ehkäisyssä. Järjestöjen kumppanuus julkisen sektorin kanssa lisää myös kansalaisten aktiivisuutta ja omaa vastuuta. Raha-automaattivaroilla tuetaan pitkäjänteisesti yleishyödyllisten yhteisöjen terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä. Järjestöjen asema otetaan huomioon sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän kehittämisessä ja palvelumarkkinoiden sääntelyssä. Kansalaisjärjestöjen ja ministeriön kumppanuutta Suomen etujen ja kansallisten tavoitteiden ajamisessa edistetään erityisesti EU-yhteistyössä.²

Suomessa on suhteellisen vähän ulkomaalaistaustaisia ihmisiä muihin EU-maihin verrattuna, mutta heidän määränsä lisääntyy nopeasti. Lisäämällä sosiaalista suvaitsevaisuutta ja tietoa muista kulttuureista niin viranomaisten kuin väestönkin piirissä varaudutaan kestävimmin lisääntyvään liikkuvuuteen. Monikulttuurisuus lisää moniarvoisuutta, suvaitsevaisuutta ja innovatiivisuutta myös työyhteisöissä.

Kaikki eivät ole integroituneet työmarkkinoille. Työllistymisen kannalta keskeisiä tekijöitä ovat koulutus, työhön perehdyttäminen, kielitaito ja työnvälityspalvelut. Maahanmuuttajien ja heidän perheenjäsentensä kotouttamista suomalaiseen yhteiskuntaan on tuettava eri toimijoiden yhteistyöllä. Kotouttamisen tulee toimia niin, ettei eriytymistä omiin erilliskulttuureihin tapahdu.

Suomalaisessa yhteiskunnassa esiintyvään väkivaltaan tulee puuttua tehokkaasti useiden hallinnonalojen yhtäaikaisilla toimenpiteillä. Väkivalta ja väkivallan uhka koskettavat naisia ja miehiä eri tavoin. Väkivallan tehokkaaseen ehkäisyyn tarvitaan pysyvä valtakunnallinen organisaatio.

Yhteistyössä eri ministeriöiden ja sektoreiden kanssa turvataan elämän eri nivelvaiheissa tarvittava tuki ja palvelujen jatkuvuus. Tällaisia nivelvaiheita ovat esimerkiksi koulun päättäminen, määraikaisten työsuhteiden päätyminen tai vankilasta vapautuminen.

² Järjestötoiminnan tavoitteet esitetään Järjestötoiminnan linjaukset -asiakirjassa, joka valmistuu vuoden 2010 lopulla.

Kohtuullinen toimeentulo varmistetaan

Kansalaisten vakuutusturvan on pysyttävä kattavana. Lakisääteinen sosiaalivakuutus kattaa koko väestön ja antaa sekä vähimmäisturvan että kohtuullisen ansioturvan. Sosiaalivakuutusturvan tulee olla yhdenmukainen eri ryhmille, eikä väliinputoamisia tapahdu.

Sosiaalivakuutusturvan on oltava myös riittävä. Kohtuullinen vähimmäisturva estää köyhyyttä. Ansioturvan tason on oltava riittävä, mutta kannustettava myös työntekoon. Yleissitovien työehtosopimusten vahvistamisella ja valvonnalla turvataan työelämässä olevien toimeentulo. Viimesijaisen toimeentulotuen avulla turvataan toimeentulo työtulojen puutteessa.

Lääkemenoja tarkastellaan osana hoidon kokonaiskustannuksia ja arvioidaan myös muut hoitovaihtoehdot. Maksukatoilla estetään tilanteet, joissa henkilön lääke- ja terveydenhoitomenot nousevat poikkeuksellisen suuriksi. Selvitetään mahdollisuus yhdistää lääkekorvausjärjestelmän ja kunnallisen terveydenhuollon maksukatot terveydenhuollon yhtenäiseksi maksukatoksi. Perusturvan riittävyttä arvioidaan säännöllisesti.

Köyhyyttä ja syrjäytymistä vähennetään

Hyvä yhteiskunta edistää eri väestöryhmien osallisuutta ja korostaa kaikkien panosta. Syrjäytymisen inhimilliset ja yhteiskunnalliset vaikutukset ovat mittavat. Köyhyydellä on pitkäaikaiset vaikutukset erityisesti lapsiin. Vaarana on köyhyyden siirtyminen sukupolvelta toiselle.

Suomen kansainvälisesti katsoen suhteellisen pienet tuloerot ovat kasvaneet. EU:n tavoitteena on vähentää köyhyydessä ja syrjäytymisvaarassa elävien henkilöiden määrää vähintään 20 miljoonalla henkilöllä vuoteen 2020 mennessä. Suomen kansallisena tavoitteena on köyhien lukumäärän vähentäminen samalla ajanjaksolla 150 000 henkilöllä. Suurimmassa köyhyysriskissä ovat yksinhuoltaja- ja monilapsiset perheet, pienituloiset yksinasuvat, pitkäaikaistyöttömät, asunnottomat, mielenterveysongelmaiset ja päihteiden väärinkäyttäjät. Etenkin elämän eri nivelvaiheissa tarvitaan useiden hallinnonalojen yhteistyötä.

Toimeentulotuen, siihen kytkeytyvien keskeisten kunnallisten palvelujen ja työllistämispalvelujen tulee muodostaa eheämpi kokonaisuus. Tavoitteellisuus, asiakaskohtaisuus ja yhteensovittaminen muiden tukien kanssa vähentävät palvelujen kysyntää. Sosiaalityötä kehitetään niin, että se on asiakaskeskeistä, tunnistaa sosiaaliset ongelmat ennalta ja puuttuu ongelmiin yksilö- ja yhteiskuntatasolla.

Terveyserojen vähentäminen on ollut suomalaisen terveystalouden pysyvä painopiste. Silti erot väestöryhmien välillä ovat edelleen suuria. Syynä ovat monet elinympäristöön ja elämäntapaan liittyvät seikat. Vähemmän koulutettujen ja heikommassa asemassa olevien terveydentila on keskimääräistä huonompi. Sen vuoksi koulutus sekä työ- ja toimintakyvyn ylläpito ovat tärkeitä. Sosiaali- ja terveyspalvelujen tulee saavuttaa kaikki väestönosat. Riskiryhmiin kohdennetut toimenpiteet ovat tehokkain keino. Terveyserojen vähenemistä edistetään myös talous- ja veropolitiikan keinoin, muun muassa terveydelle haitallisten tuotteiden korkeammalla verotuksella.

Kaikilla on oikeus itsenäiseen, tasoltaan kohtuulliseen asumiseen ja kohtuullisiin, maksukykyä vastaaviin asumismenoihin. Asumismenoja alennetaan kohtuulliselle, tuensaajien maksukykyä vastaavalle tasolle parantamalla ja kehittämällä asumistukijärjestelmän ohella koko asumistukijärjestelmää. Asunnottomien ja muiden erityisryhmien oikeutta ja mahdollisuutta omaan asuntoon edistetään eri sektoreiden yhteistyöllä.

Vahvistetaan sosiaalisesti kestäväää ja terveellistä elinympäristöä

Elinympäristö vaikuttaa terveyteen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Elinympäristön kehittäminen vaatii useiden hallinnonalojen saumatonta yhteistyötä.

Elinympäristö tuottamaan terveyttä ja sosiaalista hyvinvointia

Elinympäristön laadun parantaminen edellyttää yhteistyötä sekä eri ministeriöiden ja hallinnonalojen kesken että myös kunta- ja paikallistasolla. Kunnissa tulee ottaa terveyden edistäminen nykyistä kattavammin huomioon kaikessa, erityisesti yhdyskuntasuunnitteluun liittyvässä päätöksenteossa. Viranomaisten vastuulla on kansalaisten informointi elinympäristön riskeistä.

Hyvä työ- ja elinympäristö tukee kansalaisten hyvinvointia ja omatoimista selviytymistä. Asunto- ja yhdyskuntasuunnittelun avulla voidaan lisätä turvallisuutta, vähentää monia sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia ja siten hillitä merkittävästi sosiaali- ja terveyspalvelujen tarvetta. Yhdyskuntarakennetta kehittämällä luodaan ympäristö, jossa on helppo liikkua ja joka takaa muun muassa palvelujen saavutettavuuden.

Ilmastonmuutos, ympäristöongelmat ja luonnonvarojen niukentuminen voivat aiheuttaa terveysuhkia. Ympäristöterveyshaittojen ehkäisy edellyttää useiden hallinnonalojen toimia ja tiivistä yhteistyötä. Samalla on huolehdittava siitä, että ilmastonmuutoksen torjuntatoimet eivät aiheuta uusia terveyshaittoja. Vuoteen 2020 mennessä tutkimukseen pohjautuva terveysriskien ja vaikutusten arviointi on käytössä kaikessa suunnittelussa sekä hankkeissa ja niiden toteutukseen liittyvissä lupa- ja hyväksymismenettelyissä.

Tarvitaan nykyistä tehokkaampaa kansallista seuranta järjestelmää ja tiedonvaihtoa. Samoin poikikihallinnollista ja myös kansainvälistä yhteistyötä tarvitaan, jotta kansalaisille ei aiheudu terveysriskejä ilman, maaperän, veden tai ruoan välityksellä. EU:n uuden kemikaalilainsäädännön toimeenpanolla edistetään markkinoilla olevien kemikaalien turvallisuutta. Kuntien välistä yhteistoimintaa ympäristöterveydenhuollon toimeenpanossa tiivistetään.

Tartuntatauti torjunta pidetään korkeatasoisena

Tartuntatauti torjunnan merkitys on korostunut globaalissa maailmassa. Monet aiemmin esiintyneet taudit uhkaavat yleistyä uudestaan. HIV-epidemian terveydelliset ja sosiaaliset seuraukset ovat erityisen vaikeat Suomen lähialueilla. Lisäksi syntyy uusia taudinaiheuttajia mm. ihmisten ja talouseläinten lisääntyneen vuorovaikutuksen vuoksi. Eläinlääkkeiden käytön tulee olla tarkoituksenmukaista kansanterveyden ja kuluttajaturvallisuuden varmistamiseksi. Maailmanlaajuisiin epidemioihin on jatkossakin varauduttava väestön ja yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen suojelemiseksi. Varautuminen ja laajamittaisen epidemian torjunta edellyttää tiivistä kansainvälistä yhteistyötä ja kansallisella tasolla kaikkien hallinnonalojen yhteistoimintaa.

Terveydenhuoltoon liittyvät infektiot, erityisesti sairaalainfektiot ja mikrobilääkeresistenssi, aiheuttavat satojen miljoonien kustannukset ja satoja kuolemia vuosittain. Niiden ehkäisy vaatii yhä uusia ja kattavampia torjuntatoimia samalla, kun hoidot kehittyvät ja väestö elää vanhemmaksi. Uusien lääkkeille vastustuskykyisten bakteerien torjunta on arvioitu globaalisti yhdeksi tärkeimmistä tartuntatauti torjunnan haasteista. Resistenssien syntyä ehkäistään järkevällä antibioottien käytöllä.

Tartuntatautilainsäädäntö saatetaan nykyaikaiseen ja selkeään muotoon. Samalla sen yhteys nykyiseen terveydenhuoltojärjestelmään paranee.

Toimiva ja tehokas vakuutustoiminta

Taloudellisen toimintaympäristön muuttuessa sosiaaliturvan ja turvaverkkojen tarve korostuu. Toimintaympäristöstä on tullut monimutkaisempi ja muun muassa elinympäristön riskit ja niiden vaikutukset leviävät nopeasti globaalilla tasolla.

Kansalaisen kannalta on tärkeää, että vakuutustoiminnan riskeihin on varauduttu järjestelmätasolla. Se tarkoittaa huolehtimista tehokkaasta sekä asiakkaiden kannalta turvallisesta ja edullisesta vakuutustoiminnan järjestämisestä. Keskeisiä keinoja ovat vakuutusmaksuvarojen turvaaminen riittävällä vakavaraisuudella, vakuutusalan kilpailun tehostaminen sekä vakuutusvalvonnan kehittäminen.

Tavoitteena on, että vakuutettujen etuudet on riittävästi turvattu, vakavaraisuuslainsäädäntö ja valvonta on riittävä, konkurssisäännöstö asianmukaista ja takuujärjestelmät toimivat. Vakuutusmaksuvarat turvataan tehokkaalla riskienhallinnalla, tuottavalla ja turvaavalla sijoitustoiminnalla ja riittävällä vakavaraisuudella. EU-tason valvonnan kehittymistä tuetaan varmistaen kuitenkin suomalaisen valvojan riittävät toimintaedellytykset.

4 Linjausten toimeenpano

Strategisten tavoitteiden toteuttaminen edellyttää eri toimijoiden monipuolista yhteistyötä sekä kansallisella että EU- ja kansainvälisellä tasolla. Ministeriö vaikuttaa ennakoivasti yhteiskunnalliseen keskusteluun hyvinvoinnista. Toimeenpanossa käytetään ohjauksen eri keinoja. Valmistelun ja päätöksenteon on nojattava vankkaan tietopohjaan. Painotuksena on horisontaalisen yhteistyön vahvistaminen, eri toimijoiden roolien määrittäminen ja yhteisesti sovitut toimintaperiaatteet.

Kansalaisten hyvinvointi turvataan hallinnonalan yhteistyöllä

Sosiaali- ja terveysministeriöllä on käytössään laaja asiantuntijalaitosten ja aluetason viranomaisien verkosto. Verkostomainen yhteistyö eri toimijoiden kesken on tärkeää. Työllisyyden nostaminen, väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sekä toimiva julkinen hallinto edellyttävät hallinnonalojen tiivistä yhteistyötä. Tuloksia ei saavuteta, jos jokainen hallinnonala vastaa vain omasta alueestaan.

Ministeriötason ohjauksen puitteina ovat sitovat ohjausvälineet: normi- ja resurssiohjaus. Kolmas ohjauskeino on informaatio-ohjaus, jossa oikea tieto ja vaikuttavuusarviot ovat avainkysymyksiä. Se on luonteeltaan ei-sitovaa ja suosittelevaa, esimerkiksi laatusuosituksia. Asiakaskeskeinen ja vaikuttava viestintä tukee informaatio-ohjausta. On aina harkittava tavoitteen saavuttamiseksi tehokkainta keinoa. Lainsäädännön todellinen vaikutus saadaan, kun tavoitteet määritellään mitattavaan muotoon sekä sovitaan vastuut tietojen tuottamisesta ja valvonnasta. Valvontaa voidaan pitää yhtenä ohjausmuotona. Sen ennakoivaa roolia on vahvistettava.

Sosiaaliturvaa kehitetään vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden kanssa. Toimeentuloturvan alueella kolmikantainen yhteistyö on edelleen tärkeää. Palvelusektorilla yksi strateginen kehittämisohjelma on tehokas ja vaikuttavampi kuin useat ohjelmat. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma on pääohjelma, jolla johdetaan alan uudistamista.

Yhteiskäyttöiset tietovarannot takaavat sen, että tietoja voidaan käyttää rinnan informaatio- ohjaukseen ja valvontaan. Näin vältetään päällekkäisiltä tiedonkeruilta ja käytetyn tiedon laatu paranee käyttötapojen monipuolistuessa. Yhteiskäyttöisyys tulee ulottaa valvontatehtävissä myös aluehallintovirastoihin.

Työsuojeluhallinto edistää työsuojelua, muun muassa kehittämällä työn turvallisuutta ja terveellisyttä sekä valvomalla, että säädöksiä ja määräyksiä noudatetaan. Työlainsäädäntöä kehitetään yhteistyössä työmarkkinajärjestöjen kanssa ottaen huomioon työntekijän suojelemisen tarpeet sekä yhteiskunnan ja työelämän muutokset. Tavoitteena on selkeä, laadukas ja vaikuttava lainsäädäntö.

EU- ja kansainvälisellä tasolla vaikutetaan aktiivisesti

Sosiaali- ja terveysministeriö ja sen hallinnonala harjoittavat ennakoivaa, globaalin terveys- ja sosiaalipolitiikan hallintaa vahvistavaa sekä edistävää, yhteistyötä EU:ssa sekä kansainvälisellä ja kahdenvälisellä tasolla. Yhteistyön perustana ovat kansainväliset sopimukset ja sosiaalisesti kestävä kehitys tukevat prosessit sekä niiden toimeenpano.

Tavoitteena on, että sosiaali- ja terveyspoliittiset näkökohdat otetaan tasavertaisina huomioon talous- ja työllisyysnäkökohtien rinnalla kehitettäessä EU:n sisämarkkinoita, kilpailupolitiikkaa sekä pohdittaessa verotuksen ja tulonsiirtojen vaikutuksia EU:ssa. Sisämarkkinoita koskevilla ratkaisuilla on huomattava vaikutus myös sosiaali- ja terveyssektorin toimintaan. EU2020-strategiaan Suomi laatii kansallisen toimeenpanosuunnitelman.

Tavoitteena on vaikuttaa aktiivisesti ja oikeaan aikaan myös muiden kansainvälisten, hallitusten välisen, organisaatioiden toimintaan sekä päätösten valmisteluun ja ennakoita vaikutukset kansalliseen toimintaan. Yhteistyöllä kohennetaan sosiaalista hyvinvointia ja kavennetaan terveyseroja. Siten edistetään maiden ja alueiden vakautta, lievennetään jännitteitä ja tuetaan kestävää yhteiskunnallista kehitystä. Suomi profiloituu kansainvälisessä yhteistyössä erityisesti tasa-arvon ja terveyden edistämisen mallimaana.

Suomen kansallinen normisto perustuu osaltaan kansainväliseen normistoon, kuten YK:n, WHO:n, Euroopan neuvoston ja ILO:n sopimuksiin ja suosituksiin. Tartuntatautien leviämisen estäminen, elämäntapasairauksien ja sosiaalisen syrjäytymisen estäminen edellyttävät laajaa kansainvälistä yhteistyötä. Työterveyden ja työturvallisuuden alueella työoloja koskevat vähimmäisvaatimukset perustuvat EU:n lainsäädäntöön.

Päätöksenteon perustana tieto³

Hallinnonalan tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminta (TKI) vahvistaa päätöksenteon tietopohjaa ihmisistä, terveydestä, hyvinvoinnista ja yhteiskunnasta ja tukee tiedon järjestelmällistä hyödyntämistä sosiaaliturvan ja palvelujärjestelmien kehittämisessä sekä muussa yhteiskunnallisessa kehittämistyössä. Tutkimus- ja kehittämislaitosten asiantuntijuus on merkittävä vahvuus päätöksenteossa.

Hallinnonalalle luodaan laaja-alainen asiantuntijalaitosten yhteistyöverkosto (konsortio). Sen tavoitteena on lisätä hyvinvointi- ja terveystutkimuksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja sosiaali- ja terveysalan tietotaitoa. Tietoon perustuva päätöksenteko tukee taloudellista kasvua, tuottavuutta ja kilpailukykyä.

Jatketaan sektoritutkimuksen uudistamista ja yhteistä hanketoimintaa valtioneuvoston piirissä. Lähivuosien keskeisiä aihealueita sosiaali- ja terveysalalla ovat järjestelmien kestävyys, työhyvinvointi, väestön yhteiskunnalliset ja terveyserot, palvelujen kehittäminen sekä innovaatiot ja teknologian hyödyntäminen.

³ Tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiopolitiikan yksityiskohtaiset linjaukset on esitetty STM:n hallinnonalan TKI-ohjelmassa 2020. Ohjelma valmistuu syksyn 2010 aikana.

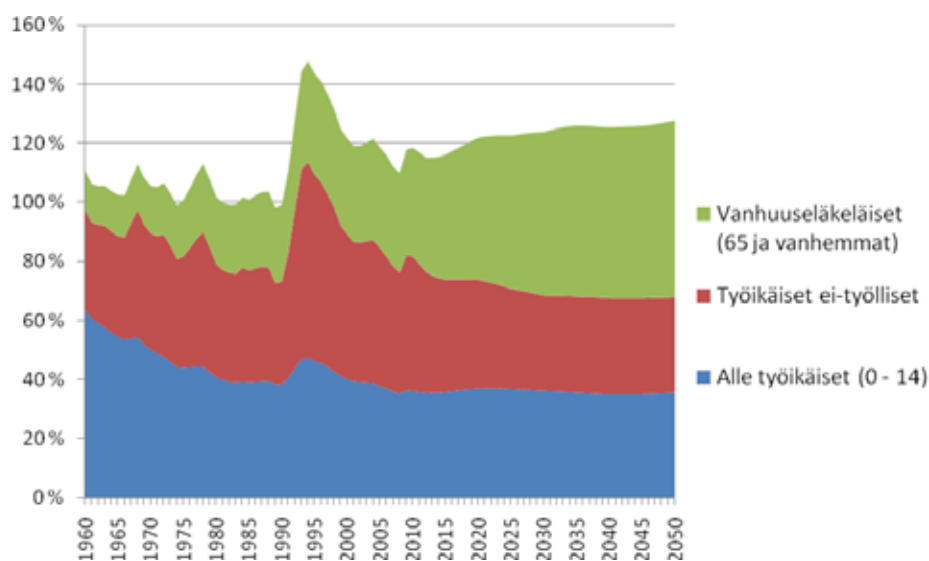
LIITE

Sosiaalimenojen ja elatussuhteen kehitysarvio

Elatussuhteen kehitys

Elatussuhteen kehitys on sosiaaliturvan talouden kannalta merkittävin kansallinen haaste. Väestöennusteiden mukaan vanhusväestön osuus kasvaa nopeasti vuoden 2010 jälkeen, kun suuret ikäluokat saavuttavat eläkeiän ja keskimääräinen elinikä pidentyy. Työikäisen väestön määrä laskee mutta vain maltillisesti, jos maahanmuutto pysyy viimevuosien tasolla. Lasten väestöosuuden oletetaan säilyvän likimain vakaana. Elatussuhteen kehitys riippuu paitsi väestön ikärakenteesta myös työllisten määrästä, joten työllisyysasteen positiivinen kehitys auttaisi pitämään elatussuhteen kohtuullisena.

Kuvio 1. Elatussuhteen kehitys vuosina 1960 - 2009 sekä projektio vuoteen 2050. Laskelmassa työllisyysasteen oletetaan nousevan 75 prosenttiin vuoteen 2030 mennessä.



Lähde: Tilastokeskus, väestöennuste 2009

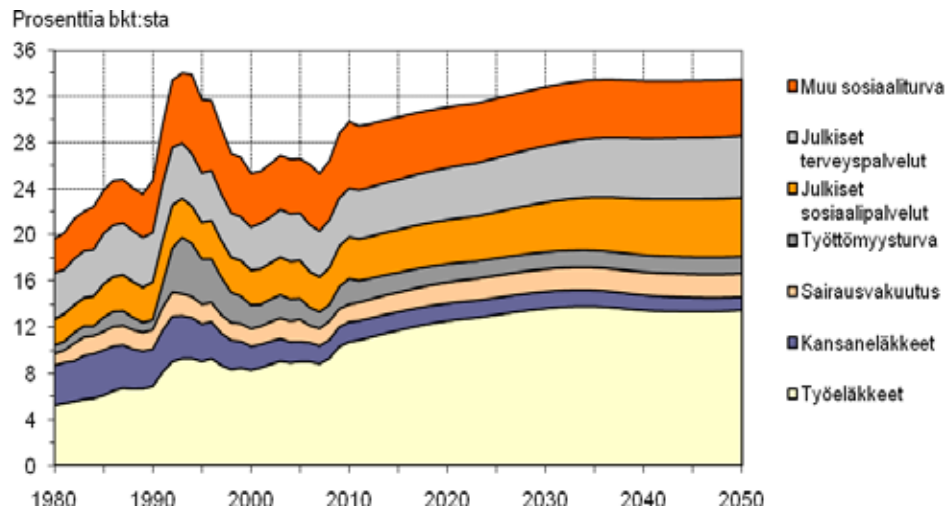
Sosiaalimenojen kehitys

Sosiaalimenojen tulevaa kehitystä voidaan arvioida muun muassa väestöennusteiden ja talousennusteiden avulla. Alla esitettävässä peruslaskelmassa oletetaan, että työn tuottavuus kasvaa pitkällä aikavälillä 1,75 prosenttia ja bruttokansantuotteen volyymi keskimäärin 1,8 prosenttia vuodessa. Työllisyysasteen oletetaan nousevan 74,5 prosenttiin ja työttömyysasteen alenevan 6,5 prosenttiin vuoteen 2030 mennessä.

Vuonna 2009 alkaneesta taloustaantumasta johtuen sosiaalimenojen bkt-suhteen ennakoidaan nousevan lähelle 30 prosenttia vuosina 2010–2013. Taantumien myötä kasvavat etenkin työttömyys- ja toimeentuloturvan menot. Sosiaalimenojen bkt-osuuden kasvu johtuu kuitenkin ennen kaikkea bruttokansantuotteen alenemisesta. Pitkällä aikavälillä sosiaalimenoja kasvattaa väestön

ikärakenteen muuttuminen. Eniten lisääntyvät työeläkkeet sekä terveydenhuollon ja pitkäaikaishoivan menot. Peruslaskelman mukaan sosiaalimenojen bkt-osuus nousisi vuoteen 2030 mennessä noin kuusi prosenttiyksikköä vuoden 2008 tasoon verrattuna.

Kuvio 2. Sosiaalimenojen (ilman käyttäjämaksua) kehitys suhteessa bruttokansantuotteeseen vuosina 1980 - 2007 sekä projektio vuoteen 2050



Lähde: STM

Sosiaalimenojen rahoituksen kehitys

Sosiaalimenojen rahoituspaine kohdistuu työeläkemaksujen kautta työnantajille ja vakuutetuille. Valtion osuus rahoituksesta pienenee, kun kansaneläkkeiden ja monien muiden Kelan etuuksien menot laskevat suhteessa bruttokansantuotteeseen. Kuntien menot kasvavat palvelukustannusten noustessa.